

VANITATUM VERUM

Részlet

VASAGYI MÁRIA

Ahogy sötétedik, mind világosabban látom a világot.

Fruzsina

Ott képzelgett a viskó nyirkos hűvösében, az odúban, ahova az egyenruhások a sárkánysori cifra házból telepítették a maradék családot, azaz Fülöp dédapát, Jusztin nagyapát, ágyastársát, Halász Veront, Fruzsínát és engem. Furcsállottam Fruzsina szavait, merthogy messze volt még az este, a tágas délben teljes fényében pompázott a Nap. – Nemcsak látom a világot, hanem hallom és ízlelem és tapintom – folytatta a fülhasogató békabrekegésben, amikor merülőben volt a napkorong. – És látom Anna Gizellát! Jár a víz fölött! Anna Gizella jár! – sikoltozott világtalan feldajkálóm, Fülöp dédapa legkisebb gyermeke, akire apám, a folyton hajózó rábízott, amint hazahozott az Al-Dunáról, ahol a hajón megszülettem és Sára anyám belehalt a születésembe. És minthacsak összebeszéltek volna ők ketten, még napszállat előtt Fülöp dédapa elcsukló hangja is felbődült a Moszatka holt vizének bűzhegt homálya mellől: – Félix, Toncsi, Gergő, Jusztin! Ne bujkáljatok! Gyertek elő! – hallatszott a türkizkék azíliumig, ahol röpdöstem, odáig hallatszott, a cirruszi pelyhek alá, ahol könnyű illatokkal frissítöttem szárnyam suhogtatva, ahova csak elvéve értek földi zajok s akkor se igen figyeltem rájuk, mert fülem kitöltötte ezernyi neszével az édes aer, és elbódított ez az isteni kábszer. De visszaparancsolt a kenderáztató partjára Fru-

zsina vágyakozása koraszülött kislánya után, akit még a cifra házból temettünk el, és Fülöp dédapa gyötrelme, amiért soha többé nem látja fiait, akik rég lerázták talpukról az anyaföld porát. Mert eszükbe se jutott apjuk kezéhez békülni a haszontalanoknak, engesztelésért, amiért elhagyták a családot. (Háromjuk még a századvégen elszéledt a nagyvilágban, vagy fél évszázad múltán, néhány hete, Jusztin nagyapa is eltűnt, nyomtalanul, akár a le nem jegyzett gondolat, amit elirigyel tőlünk az idő.)

Ezernyolcszázkilencvenkilencben történt: Szent György éjszakáján az ártók földdel szórták be a sárkánysori gangos ház mind a nyolc ablakának párkányát, miáltal a házra szállatták a szerencsétlenséget. Várható volt, hogy hamarosan (megint) ódium éri a családot. Énekes dédanyám, Keresztes Róza, ki tizenhét gyereket szült s éppen Fruzsinnával volt várós és Frigyes nevű fiát gyászolta, két kézzel átkozódott: – Dörzsölt Viktus festett anyja, tudd meg, hogy a lányod is szajha, száradjon ki minden magja! – És amíg reggeledett és Antal, a harmadik fiú szakajtóba söpörte a földet a csődület szeme előtt, furcsa fénye támadt a sárga rögnek, mind színarany, ámuldozott a sok szájtató, mire Gergely is kifutott a maradékot összegyűjteni, de e cselekedet közben éles fájdalom hasított gyomrába, el se engedte egy hétig, azután tíz napot aludt egyfolytában, mint akinek büzenyt keverték a levesébe. Rossz jel volt az is, hogy másnap minden lábbeli eltűnt a házból, a nanulák, a klumpák és a botosok is, emiatt a cselédek kénytelen-kelletlen mezítláb etették a jószágot, csupasz talppal járták a mezőt, napokig mezítláb volt mindenki a sárkánysori házban, azon a vasárnapon Isten házat elkerülték. Fülöp dédapának viszont éjjel-nappal a lábán maradt az ünneplő cipő, mígnem annyira szorította, hogy egy meleg este levetette és az ágy alá tette. Reggel már nem volt ott, ám Antalt se találták sehol, nem várta meg öccse felépülését, hogy elbúcsúzzék tőle, úgy eligyekezett, de a pünkösdi vasárnapját se, amikor Dörzsölt Viktus, anyai ágról félig-meddig rokon lány, pontosabban Énekes dédanyám megtagadott tejtestvérének, rossznyelvek szerint féltestvérének középső lánya – rőt hajával és csorba fogaival Antal mása, hasonmagyságúak is voltak, minthacsak Fülöp dédapa magyából való volna ő is – megülte nászát Paszomány Miklós állomásfőnökkel. Még a tél küszöbén megszületett a kislány, lapos orra állig ért, egyik szeme a száj szögleténél,

másik a homlok hegyén guvadott ki. Förtelmes látvány volt, nem mutatták meg idegennek. Az Antónia nevet kapta, de első névnapját se érte meg, karácsony előtt a bölcső párnájába fulladt. Hanem Dörzsölt Lajosné Misés Klára lelkéből hamar elpárolgott a gyász, öblös hangja kirítt a templomtéri sereglet csarrogásából, a hengegés, hogy ténsasszony lett a Viktuskája, meg: dehogy ment volna rogyant tető alá redves sarkú paraszthoz. Mindenki tudta, kire céloz, a sárkánysori ház vakolatát ugyanis egyre hevesebben olvasztotta az idő, potyogó cirádáit széthordták a szomszédok, kéménye valamennyi bedőlt, emiatt szempirító füstben költötte vacsoráját a család a bordóra festett szívmintás asztalról.

A sötéttel pedig sóhajos szomorúság tört Fülöp dédapára hirtelen, mint a forróhideg, és hajnalig szorongatta. Felsírt, amint eszébe jutottak az eltűnt fiúk, szapora könnye a fülébe csorgott, majd bekeretelte a fejét a párnán, mint folyó kifutmánya a dombot. Elsőként Félixet siratta, az elsőszülöttet. Elővette a fényképet, amelyet eltűnése után két évre szakadozott borítékban hozott a postás – levél, üzenet, cím semmi, csupán a pecsét a borítékon: Chicago 1899. 7. febr. (Véletlen egybeesés: aznap temették Frigyeszt, a hatodik fiút.) A fotón Félix az omnibuszból Amerika cidri hidegébe hajol két szomorú nő között, mindkettő tiszta feketében, kalapjuk sötét strucctollát félrefújja a szél, egyikük ruhafélébe bujtatott ölebet tart, másikuk Félixet nézi szerelmesen, ám Félix – öltözéke uras, de fején furcsa kalap – nem őt, hanem a havat kapáló négy fakót figyeli, mint imént vett lovait a büszke gazda. Kocsissá lett volna Amerikában? És a nők? Sétakocsikázók a hófuvatagban? Condrák? Gazdag eladó lányok? Uruk sírjához hajtató özvegyek? És hol a levél? Talán bele se tették a borítékba? És hova lett Antal? Ő is kivándorolt volna? És ki fog úrkodni majdan a vagyon fölött, ha most nem születik fiú? Fennáll a veszély, hogy megjussolják a petróciek – látván, milyen sükebóka fiúk maradtak itthon a családban –, készségesen segédkeznek a szolgálknak és a béreseknek, mintha már a házhoz tartoznának, ha másként nem, egyelőre mint szolgálók, s túl alázatosan horgadoznak, miközben apró szemükkel szétsunynak az udvaron, és behunyorítanak a szobákba, hogy a spaletták mögé, a család titkaiba lássanak. Őt évbe is beletelik, mire a suhancár Jusztin munkára iperedik. De mintha idegen asztalról falatozna, egyszer se nézett szét a mezőn, sohase járta a határt búzaszenteléskor. Az izgulékony Marcel bölcsős-

korában szüntelen sivákolt, mígnem három bögre mákhajteát adott neki a dajka s itatta vele hétéves koráig, és úgy elcsendesült, hogy még akkor is néma volt és most is hebeg, nem csoda, hogy csak napszámoslány jutott neki, az is messziföldi, s hogyan kerekedne felül hibás természetén éppen most, hogy még mindig búskomorság nyomasztja a fél éve öngyilkosságba kergetett viselő felesége után? Márk, a váltott gyerek nem sokat ígér, az ötödik fiú, akit félrenyomott állkapcsa és légszomja miatt háromszor dugtak kemencébe, a napokra eltűnő, aki a rejtekhelyét célzó faggatásra válasz helyett agyarkodik, mint aki tréfát űz az egész világból. És jaj, Lajos! A kedvenc! Alig tízéves korában már a tartásán látszott, hogy családfőnek született, de túlságosan megszomjazott, a nagy futásban kiszikkasztotta torkát a forró augusztusi por s a nádat széjjelcsapva belevetette magát a Palicsi-tóba, és a barna vízzel szomját oltva azonnal az angyalok kertjébe szállt, s így nem mondhatta el, mit látott: Fülöp dédapa Énekes dédanya tejtestvérével, rossznyelvek szerint féltestvérével, Misés Klárával szerelembe vegyülve hevert a bozótban.

És most újabb félelem kínozza Fülöp dédapát: úgy lehet, Gergely lelke is elszáll.

De nem úgy történt. A kórságban megösztvéredett test Sarlós Boldogasszony napjának pirkadtakor eltűnt az ágyból – sokáig nem vetették be, hátha egy reggel visszatér a meggyzín paplan alá –, még langyos volt a helye, amikor Fülöp dédapa érdes ujjáival hozzáért és felordított, és meghallván az ordítást, Énekes dédanya a díványra ledobbant, ezt is elparancsolta tőlünk az Úr, kiáltozta teli torokból, kapkodó lélegzése és sikkantozása jelezte, megindult a szülés, pedig koránlották az időt, vajúdott és siratozott, kíméletlenül váltakozott a kétféle kín, versengett egymással végkimerülésig.

Még aznap megszületett Fruzsina. Csodálták, mily hatalmas és fekete, a szemöldöke összenőtt, sűrű haja a vállát fedi, szétfigyel, szemét forgatja, nyakát, karját, ujjait tekergeti, mint egy táncosnő, és a közelállók hallották, hogy sírás helyett ismeretlen éneket láláz, megilletődve figyelték akkor, és rámosolyogtak a szülésnél segédkező s a döbbenetből ocsúdó asszonyok, jé, a királykisasszony, hogy illegeti magát, és virágos élelet jósoltak neki.

Kamillaszüret volt, amikor tizenötödik születésnapján Gergely megtalálta Antalt Óbudán. A házak minden szabad zugában és az udvarokon

száradó székvirág illata nemcsak a külvilágot, az udvart, a gangot, hanem a szobákat, kamrákat, padlásokat, sőt a fészereket is olyannyira uralta, hogy beleszédültek a lakók. Levesük, kenyérük, minden étük kamil-laizú volt. Mint odahaza, a Sárkánysoron. Gergely úgy érezte, az otthoni illat, jóllehet már egy fogalmakon kívülre került távoli világ tartozéka, valamilyen csoda folytán ebben, az itteni áradatban, a való létben intő jelként leng napokig, sőt, meglehetősen örökre itt marad. Antal, az ötvös-segéd átérezte öccse szorongását, s hogy a fejlődő pszichében nehogy kárt tegyen a lelkifurdalás, ismervén öccse filozofikus hajlamát és bé-késen szorgalmas természetét, beíratta a budai fiúgimnáziumba. Ezzel Gergely, a jeles diák élete új irányt vett, mint a vándoré, ki utat változ-tatva ellenkező égtájnak fordítja szekere rúdját, hogy amott is kitapasz-talja a világ változását és a világváltoztatás előtte ismeretlen módjait. Ám a pesti biztosító feltűnően halk szavú és finom modorú hivatalnokaként Szókratész és Kant bölceletébe merülten alig vette észre maga körül a világot, amikor kilencszázhatban benősült egy Rákosligeten ideiglenes tanyát vert artistacsaládba, kisebb örömház-félét is tartottak, emiatt Antal, a fivér, tekintettel feleségére és annak jó nevű pesti családjára, megszakította kapcsolatát öccsével, azaz csak évenként, hús-vét másnapján találkoztak – titokban – a Margitszigeten. Gergely, miután a biztosító az úgymond félig-meddig prostituált család miatt el-csapta, egy ideig a mutatványoknál segédkezett a cirkuszban, egyetlen órára se hagyva egyedül feleségét, Agrippát, a lovarnőt, a cserepoveci ujjgur lovász és Pemete Borbála mosónő, az artistacsalád egyetlen min-dennapi és tisztességes foglalkozású tagja (hatévesen egy mutatványnál súlyos sérülést szenvedett) apró termetű leányát, mivel Agrippa, feltűnő jelenség, egész Európa férfiszemeit magára vonta, mert amilyen parányi volt, annyi látnivalóval örvendeztette a kíváncsi tekintetet, elég csak sűrű fekete hajbokrát említeni, amint ragyogóan, mintha gyémánttal tűzdelték volna tele, vagy méternyi hosszan húzódott a földön a kihívóan szép s csaknem póre termet után, miközben Agrippa a lovak között sétált a porondon ostorát csattogtatva ujjgur módra, egészen más hangot adva, mint a világ többi ostorcsattogása, amikor meg sebes lovaglás közben arcát és testét eltakarta, majd felfedte a hajlepel, mint ágon ülő virágot a levél a viharzó szélben, akkor már minden mozdulatát – a lóról lóra ugrást, a kiterjesztett karral a körbeszáguldó széllábú fehér kanca

hátán pipiskedést, aminek látványába még a lovak is beleborzongtak, oly fenséges volt – a férfi publikumnak a dobpergésen többszörös erővel átütő mély sóhaja kísérette, mindettől pedig Gergelyt fejjöröcs kínozták, és el-elkapta az otthon szenvedett súlyos betegség. Hamarosan az egész artistafamiliát elvitte a tífusz, szinte egyszerre hullott le a porondról az egész ensemble, és tűnt el a foltos sátor alól örökre – Gergely ment el utoljára –, azt se tudni hova hantolták őket a prágai kültelki temető legszélén. Hanem Antal pályája felszökött! Ritka madár díszlik így violaszín égen, amelynek csendjét, in speciem, belátható időig sem felhő, sem villámcsikkanás meg nem zavarhatja. Cukkerpikszlibe került, állapította meg idehaza a család jóval később, a Fruzsina színházában megforduló mutatványosok elmondásából következtetve, ugyanis ők mindig új adatokkal rukkoltak ki a pesti fiúkról, ahogy nevezték őket, s jóllehet Fruzsina, akkor már elmaradt lány, tudta, a Kőkecske híres ínyencségeiből faldogálva rögtönzött mesékkel tartják ébren a házat akár fél éjszaka is, szívesen befogadta őket, legtovább ő hallgatta a történeteket, miközben fáradt talpukat a gang selyemtégláin hűtötték, és sokáig őrizte a magukkal hozott század eleji pesti újságfotókat, amelyek a rákosligeti artistacsalád világhírű mutatványait örökítették meg, a háttérben Gergely csontos arcát lehetett felismerni előreugró hegyes álláról, szétálló füléről. A Pestről jött zsonglőrök feje, Csütörtök Marci ekvilibrista, művésznevének Csuma állítólag a rákosligetiek legidősebbikével, valami Kelemennel együtt tanulta a szemfényvesztést a bécsi nagycirkuszban (egyiküknek se ment valami jól a bűvészkedés, abba is hagyták), s így Antalról is tudott egyet s mást. A petrőciek persze igyekeztek megkaparintani tőle Antal címét, hogy mielőbb felkeressék, de nem adta oda nekik, mire ők kihasználták a bódulatát, amikor is egy tavaszi éjszakán a krápfliit sütő Fruzsina óriási lábában és kövér kezében gyönyörködött hajnalig, ahogy a tésztát a sercegő olajba csúsztatta, majd a fánkokat, mint remekét az építómester, gyengéd mozdulattal külön-külön tőrökupolával ellátta s az egészet a csigamintás üvegtálon bámulója elé szolgálta. (Pedig Fruzsina akkor már elígérkezett Grünberg Pálnak, a vastag okulét viselő, vaksinak csúfolt vidéki újságírónak, mégis kellemes bizsergés futkározott egész testében, hogy magán érezte Csuma Márton perzselő férfitéketét.) Ezalatt a petrőciek végzetes pusztítást vittek végbe a cselédszobában, ahol Csuma Marci szokott volt

alvóhelyet kapni: minden holmiját széthányták, a tűznyeléshez elengedhetetlenül fontos drága zsirokat a falra kenték, széttépték a műorrot és a kóchaj-parókát, amely a bohócszámokban felismerhetetlenné változtatta a művész úr robusztus alakján a szoborszép fejet, majd a pipacs és kácsapanacs színű pojácaöltözéket, a salátazöld kajla kalapot és a többi holmit enyhe utálattal az asztal alá csapták, mint a disznó belét a böllér a mosóasszonyok dézsájába. Természetesen semmiféle címet nem találtak, hanem magukkal vittek egy angyalfejú mellűt, Csuma Marci egyetlen emlékét az édesanyjától.

Az eset után a cirkuszosok nemcsak hogy soha többé nem lépték át küszöbét – s ezzel megszakadt minden szál, ami a Pestre került fiúkkal összekötötte a családot –, hanem ócska tréflinek álcázott rablótanyának nevezték a Kőkecskét fél Európában mindenütt, ahol csak megfordultak, amelyet a haramiavezér, egy rémnő, idomtalan, rút fánksütő tart, aki áfiumot kever a tésztaiba, hogy büntársai a mámoros vendéget gyalázatos módon kizsebeljék, legdrágább holmiját és munkakellékeit szétszaggassák, bizalmával visszaélve őt magát orcátlanul megcsúfolják. Fruzsina, valahányszor fülébe jutott e piszkos beszéd, az asztalra borult, és nagy piros foltokat festett nyakára a széken.

A messzire szakadt fiúkról legtöbbit Fülöp dédapa doboza tartogattott. Ragyogóra subickolt férficipő rajza volt látható a fedelén, fölötte írás: *élite* – soulier boutique – Etienne Fontaine. Alatta: Roanne. 1928. Február végén fedezték fel Fülöp dédapa rongypokróccal takart fekhelye alatt, de már erősen égetett a május, amikor Fruzsina bólintására – Fülöp dédapa éppen sütkérezett a viskó előtt – megoldottam a horzsoltszerű püspöklila dobozt átfonó madzagot. – Ne lármázzatok, hagyjatok pihenni! – hallatszott kintről Fülöp dédapa elfáradt szava. Megdöbbenem. Rájött a szándékunkra! Mindig is éreztem, hogy gondolatolvasó! – Na mi lesz? Ne teketóriázz! – parancsolta szokatlanul ingerült hangon Fruzsina. De akkor figyelmem az ajtóban álldogáló Ivánra esett. Hívott. Grimaszt vágtam: nem érek rá. Valószínűtlenül csúffá torzított amúgy is rút ábrázatom látványán megütközve ijedt arccal fordult a mocsár irányába. Akkor láttam őt utoljára. – Mit nyavalyogsz? Nyisd már ki! Mi van benne? Papírok? Mifélék? Mondod, hogy ismeretlen kézírás? Olvasd! – szegezte rám fakó tekintetét Fruzsina, és hatalmas testével eltakarta az ajtót.

A doboz üres volt. Édeskés émelyítő szag áradt belőle, mint a süteményes tálcáról. De Fruzsina, kíváncsi természetű lévén, most feledni látszott bánatát és türelmetlenül pislogott, s én, enfant terrible, képzeletem szorítására elsősorban sohase látott dolgokkal, sohase hallott eseményekkel iparkodtam világot teremteni a vak szemek mögé, elegyítve a családban elejtett szavakból felsejlőt a lehetséges végtelenjéből kiemelt esetlegessel, így ötvöződött a valótlaniságból való – ahogy Iván szokta volt mondani: vanitatum verum –, amit a tényleges létben elnyelt a sorsszerűség ingoványa. Bárcsak Iván is hallaná, szorult össze a szívem, nem is tudom, miért, és úgy éreztem, valóban az ajtónál ólálkodik, pedig akkor már a Moszatka túlpártján járt.

Nem emlékszem pontosan, miként hangzottak azok a történetek, a dobozban bozsongó, a kitalált családi levéltárból eredő mesék, vagyis nem létező adatok kiegészítői, az adalékok egy másik, meg nem élt életből. Talán az alábbi formában, minorem rerum commutationem efficerunt, egy kis változást hoztam létre a dolgokban.

